

KAMIEŃ TRÓJPAŃSKI NA ZBOCZACH ŁESISTEJ WIELKIEJ

Na wzmiankę o interesującym kamieniu granicznym natrafiłem w artykule zatytułowanym „Auf alten Pfaden” (pol. na starych ścieżkach). Fritz Vöcks, autor krótkiego tekstu, jaki ukazał się w 1934 roku w czasopiśmie „Der Wanderer im Riesengebirge”, stwierdza tu między innymi: „Kolejny dobrze zachowany kamień graniczny z czasów świetności dawnego klasztoru cystersów, z 1717 roku, znajduje się na Lesistej Wielkiej w pobliżu Kochanowa. Tenże ukazuje z jednej strony herb klasztoru, z drugiej herb księcia Pless, z trzeciej strony herb właściciela Czarnego Boru, gdyż ten należał do rodziny von Czettritz, czyli głowę wołową”¹.

Noch ein
anderer gut erhaltener Grenzstein aus der
Glanzzeit des früheren Zisterzienserklosters
befindet sich aus dem Jahre 1717 auf der
hohen Heide bei Trautliebersdorf. Dieser
zeigt auf einer Seite das Wappen des
Klosters, auf der zweiten das Wappen des
Fürsten Pleß, auf der dritten das Wappen
der Herrschaft Schwarzwaldau, als diese
noch der Familie von Czettritz gehörte, den
Ochsenkopf.

Ilustracja 1: Fragment tekstu Fritza Vöcksa, wzmiankującego dawny kamień graniczny z trzema herbami. Źródło: *Der Wanderer im Riesengebirge*, [7]s.19.

Kamień ten miał znajdować się na trójstyku granic w pobliżu wioski Trautliebersdorf (pol. Kochanów), w lokalizacji określonej jako „auf dem hohen Heide”; niewątpliwie są to zbocza góry o nazwie Lesista Wielka (niem. Hohe Heide). W pobliżu tego szczytu do dziś znajduje się miejsce, gdzie graniczą se sobą miejscowości Kochanów, Kowalowa i Grzędy.

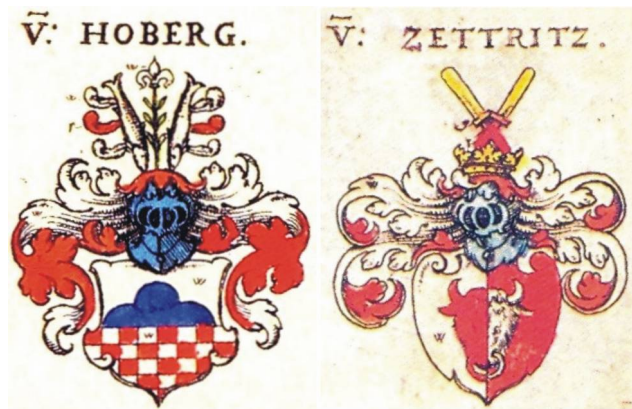
Kochanów (niem. Trautliebersdorf) to wieś przekazana przez Bolka I krzeszowskim cystersom w 1292 roku, czyli już w momencie samej fundacji klasztoru; była ona jego własnością aż do sekularyzacji w 1810 roku².

1 F. Vöcks, *Auf alten Pfaden*, [7]s.19; w oryginale: „Noch ein anderer gut erhaltener Grenzstein aus der Glanzzeit des früheren Zisterzienserklosters befindet sich aus dem Jahre 1717 auf der hohen Heide bei Trautliebersdorf. Dieser zeigt auf einer Seite das Wappen des Klosters, auf der zweiten das Wappen des Fürsten Pleß, auf der dritten das Wappen der Herrschaft Schwarzwaldau, als diese noch der Familie von Czettritz gehörte, den Ochsenkopf”.

2 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, [4]s.166.

Wioska Kowalowa (niem. *Schmidtsdorf*) od 1509 roku do początku XX wieku była własnością hrabiego von Hochberg z Książa³, tak więc to właśnie do rodu Hochbergów, mającego tytuł *Fürst und Herzog von Pless*, odnosił się drugi herb.

Natomiast Grzędy (niem. *Konradswaldau*) na początku XVIII wieku leżały w dobrach von Czettritzów⁴. Z kolei siedzibą tegoż rodu był Czarny Bór (niem. *Schwarzwaldau*), a literatura wspomina o czarnoborskiej linii rodu Czettritzów (*Czettritz de Schwarzwaldau*)⁵, tak więc posiadacz wioski Grzędy mógł być przez Fritza Vöcksa określony mianem „właściciela Czarnego Boru” (niem. *Herrschaft Schwarzwaldau*).



Ilustracja 2: Herby rodu Hoberg i Zettritz w herbarzu Johanna Siebmachera z 1605 roku.

Precyzyjną lokalizację owego kamienia znajdziemy na mapie *Meßtischblatt* z roku 1936, a dokładniej na arkuszu 5263 o nazwie *Waldenburg (in Niederschlesien)*⁶ (pol. Wałbrzych na Dolnym Śląsku). Pomiędzy szczytami *Hohe Heide* (pol. Lesista Wielka) a *Dürrer-Berg* (pol. Sucha Góra), w miejscu trójstyku granic na wysokości 747 m, zaznaczono tu obiekt o nazwie *Dreiherrenstein* (pol. kamień trójpański).

„Słownik geografii turystycznej Sudetów” w haśle „Sucha Góra” stwierdza: „Od Lesistej Wielkiej Suchą Górę oddziela płytka przełęcz 747m, nosząca dawniej nazwę *Dreiherrenstein*, częstą w Sudetach, a sygnalizującą, że musiały się tu stykać granice jakiś trzech posiadłości, być może nawet stał specjalny kamień graniczny. Przez Suchą Górę wiedzie czerwony Główny Szlak Sudecki z Grzęd na Lesistą Wielką”⁷.

3 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 9, [5]s.116.

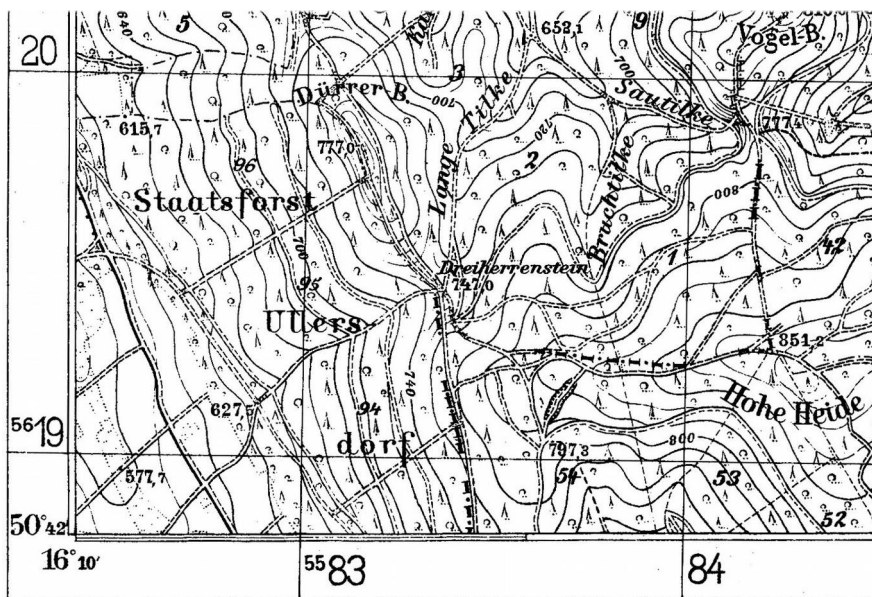
4 Tamże, [4]s.113.

5 W. Stępiak (red.), *Czarny Bór. Historia i współczesność*, [6]s.40-41.

6 mapa *Waldenburg, Meßtischblatt* 5263, 1:25.000, 1936, [3].

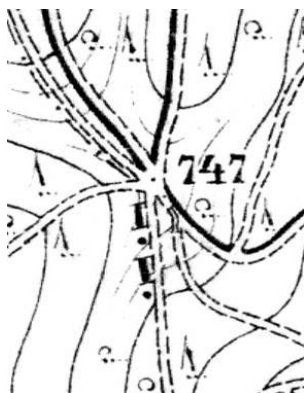
7 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 9, [5]s.204.

Należy przyjąć, że gdyby w tymże miejscu znajdował się okazały kamień graniczny, z trzema herbami, to niewątpliwie „Słownik geografii turystycznej Sudetów” zawierałby o nim wzmiankę. Brak jakiegokolwiek informacji na ten temat świadczy o tym, że w latach 90. ubiegłego wieku, czyli w czasie zbierania materiałów do owego opracowania, autorzy nie natrafili na informacje o istnieniu tegoż kamienia.



Ilustracja 3: Fragment mapy *Meßtischblatt* z roku 1936, arkusz Waldenburg 5263, [3]. Pomiedzy szczytami *Dürrer-Berg* i *Hohe Heide*, w miejscu trójstyku granic, zaznaczono tu obiekt o nazwie *Dreiherrenstein*.

25 listopada 2017 roku wybrałem się, wraz z moim synem Franciszkiem, na poszukiwania opisywanego w tym rozdziale trójpańskiego kamienia. Odnalezienie w terenie punktu styku granic miejscowości Kochanów, Kowalowa i Grzędy nie stanowi problemu, jednakże brak w owej lokalizacji jakiegokolwiek kamienia granicznego. Oczywiście spodziewaliśmy się, że cel naszej wyprawy nie będzie wyeksponowany i łatwy do zauważenia. Przez miejsce to wiedzie Główny Szlak Sudecki, tak więc mało prawdopodobne wydaje się, aby na ów obiekt nie natrafili przechodzący tędy turyści.



Ilustracja 4: Fragment mapy z 1886 roku [2]. Punkt o wysokości 747 metrów to prawdopodobnie *Dreiherrenstein*.

Jednak kamień mógł gdzieś leżeć przewrócony, zarośnięty lub też przeniesiony na pobocze drogi. Niestety, pomimo usilnych starań nie udało nam się go odnaleźć zarówno w opisywanym trójstyku granic, jak i w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Prawdopodobnie *Dreiherrenstein* znajdował się na małym placu zlokalizowanym wewnątrz miejsca krzyżowania się kilku dróg leśnych (patrz ilustracja 6). Niemiecka mapa topograficzna z 1886 roku⁸ dokładnie w tym miejscu ukazuje punkt wysokościowy zlokalizowany 747 metrów nad poziomem morza (patrz ilustracja 4), być może ów kamień graniczny wykorzystano tu w roli repera wysokościowego?

Tak więc nie wiadomo do kiedy kamień ten stał w opisywanej lokalizacji. O jego istnieniu świadczą dwie wzmianki z lat 30. ubiegłego wieku, natomiast w latach 90. tegoż stulecia zapewne już go nie było.



Ilustracja 5: Próba rekonstrukcji wyglądu herbów widocznych na opisywanym kamieniu trójpańskim. Po lewej herb klasztoru krzeszowskiego przedstawiony na kamieniach granicznych z Ulanowic; pośrodku herb do rodu Hochbergów; po prawej herb rodu Czettritzów.

Można podjąć próbę rekonstrukcji wyglądu opisywanego obiektu: herby rodów Hochbergów i Czettritzów przedstawione zostały na ilustracji 2. Jednak jak wyglądała „krzeszowska” strona owego słupka? Warto tu zwrócić uwagę na fakt, że Fritz Vöcks w swoim tekście obiekty z ówczesnej granicy czechosłowacko-niemieckiej opisuje następująco: „Kamienie (...) ukazują mitrę opaską z pastorałem, datę 1727 i litery I.A.G.

⁸ mapa Waldenburg (in Schlesien), *Meßtischblatt* 3073, 1:25.000, 1886, [2].

(*Innozentius Abbas Grissoviensis*)”⁹, natomiast kamień trójpański „ukazuje z jednej strony herb klasztoru”¹⁰. Należałoby więc przyjąć, że skierowana ku wiosce Kochanów strona nie ukazywała jedynie mitrę i pastorał, lecz mogła być z wyglądu podobna do ulanowickich kamieni, gdyż to tylko na nich przedstawiono również herb klasztoru.

Odmienne musiałyby być także litery. O ile litery IAG umieścił na kamieniu z 1727 roku panujący w latach 1727-1734 Innozenz Fritsch, to trójpański kamień z 1717 roku ustawiono za czasów Dominicusa Geyera, krzeszowskiego opata z lat 1696-1726¹¹. Gdyby umieszczono tu jakieś inicjały, to należałoby się spodziewać liter DAG (*Dominicus Abbas Grissoviensis*).



Ilustracja 6: Miejsce styku granic miejscowości Kochanów, Kowalowa i Grzędy. Fotografia: Marian Gabrowski, listopad 2017.

9 F. Vöcks, *Auf alten Pfaden*, [7]s.19; w oryginale: „Die Steine (...) zeigen die Abtsmitra mit Hirtenstab, die Jahreszahl 1727 und die Buchstaben I.A.G. (Innozentius Abbas Grissoviensis)”.

10 Tamże, [7]s.19; w oryginale: „(...) zeigt auf einer Seite das Wappen des Klosters”.

11 N. Lutterotti, *Reihensolge der Äbte von Grüssau*, [1]s.13.

BIBLIOGRAFIA

1. Lutterotti Nikolaus, Reihensolge der Äbte von Grüssau, [w:] Abtei Grüssau einst und jetzt. Festschrift anlässlich der Weihe des ersten Abtes im wiedererstandenen Kloster Grüssau am 10. August 1924, A. Breuer, Landeschut i Schl. 1924
2. mapa Waldenburg (in Schlesien), Meßtischblatt 3073, 1:25.000, 1886
3. mapa Waldenburg, Meßtischblatt 5263, 1:25.000, 1936
4. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Brama Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
5. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 9, Góry Kamienne, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1996
6. Stępnia Władysław (red.), Czarny Bór. Historia i współczesność, Wydawnictwo Afra, Wałbrzych 2007
7. Vöcks Fritz, Auf alten Pfaden, [w:] Der Wanderer im Riesengebirge, 10/1934